

מתוך : תורה דרך ארץ- מסכת מכות, בית מאיר תשס"ז, עמ' 281-292

הרב יהודה זולדן

שיקום בעיר המקלט לרוצח בשגגה

(מכות י ע"א)

מבוא

- א. "וחי" – עשה לו כדי שיחיה
 ב. מגלין רבו עמו- לא מן הכל זוכה אדם ללמוד
 ג. שלא ישנה אדם לתלמיד שאינו הגון- מידות, אחריות וערך חיי אדם
 ד. רב שרצח בשגגה וגלה

על רוצח בשגגה לנוס לעיר מקלט על מנת להינצל מגואל אדם. מעשיו גורמים לו בלבד לגלות ממקומו. גם בני משפחה - בעל אחר אשתו, ואשה אחר בעלה, אינם צריכים לגלות לעיר המקלט.¹ ובכל זאת, ישנם מצבים שרוצח בשגגה, גורר עמו אנשים נוספים לעיר המקלט. כך נאמר בגמ' במכות י ע"א:

אמר ר' יצחק: מאי קרא: "ונס אל אחת מן הערים האל וחי" (דברים ד, מב), עבד ליה מידי דתהוי ליה חיותא. תנא: תלמיד שגלה - מגלין רבו עמו, שנאמר: "וחי", עבד ליה מידי דתהוי ליה חיותא. אמר ר' זעירא: מכאן שלא ישנה אדם לתלמיד שאינו הגון.
 אמר ר' יוחנן: הרב שגלה - מגלין ישיבתו עמו. איני? והא אמר ר' יוחנן: מנן לדברי תורה שהן קולטין? שנאמר: "את בצר במדבר" (דברים ד, מג), וכתוב בתורה: "וזאת התורה" (שם מד)! לא קשיא: הא בעידנא דעסיק בה, הא בעידנא דלא עסיק בה.
 שני המקרים הללו עוסקים ביחסי רב ותלמיד. רב גולה אחר תלמידו שרצח בשגגה, ותלמידים גולים אחר רבם כשרצח בשגגה.

א. "וחי" – עשה לו כדי שיחיה

מהי הסיבה לפיה הרב גולה עם התלמיד שרצח בשגגה? מה הרב אשם? האם מסקנתו של ר' זעירא היא שיש מימד של אשמה גם ברב? האם הכרח הדבר שמי שרצח בשגגה הוא תלמיד שאינו הגון? מה יש ללמוד מסוגיה זו על יחסי רב ותלמיד, גם אם אין כיום ערי מקלט? הרמב"ם בהלכות רוצח ושמירת הנפש ז, א מנמק את הדין:
 תלמיד שגלה לערי מקלט מגלין רבו עמו, שנאמר "וחי", עשה לו כדי שיחיה, וחי בעלי חכמה ומבקשיה בלא תלמוד כמיתה חשובין.
 הנימוקי יוסף מסביר עוד:

והתורה חיים היא, דכתיב: 'כי הוא חיך וארך ימיו' (דברים ל, כ), 'כי חיים הם למצאיהם' (משלי ד, כב) " (נימוקי יוסף, מסכת מכות, דף ג ע"א בדפי הרי"ף).²
 עולמו של אותו תלמיד חרב עליו, ומצבו הנפשי הקשה בעקבות מה שארע, בודאי יכול להביא אותו לידי אבדון רוחני, חיים ללא טעם. יש לעזור לתלמיד שרצח וגלה לעיר המקלט במציאת ערך

¹ בגמ' בגיטין יב ע"א, ונפסק להלכה ברמב"ם בהל' רוצח ושמירת הנפש ז, ב: "אשה שגלת לעיר מקלט בעלה חייב לזונה, ואינו יכול לומר לה שאי מעשה ידיך במזונותיך אלא אם כן היו מספיקין לה".

² כידוע הרי"ף איננו פוסק להלכה תחומים שאינם ישימים כיום. גם ערי מקלט לא נוהגים כיום, ואכן הרי"ף לא פסק להלכה כמעט דבר מכל ההלכות המופיעות בפרק שני במסכת מכות, מלבד הלכה זו.

ותכלית לחיים, לאחר מה שהוא עשה, כדי שהוא יתקן את אורחות חייו והליכותיו, ושיחזור לחיי חברה תקינים, ע"י לימוד תורה חכמה ומוסר. רצוי שתהליך זה יתבצע בהנחיית רבו, ועל כן רבו גולה עימו. הרב המחנך מצטרף בעיר המקלט ללויים תושבי המקום המנהלים והמנהיגים את העיר. השהיה במקום זה, מקרינה ומשפיעה על היושב שם.³

כך הציג את מהותה של הלכה זו, הרב מנשה קליין, שו"ת משנה הלכות חלק יג סי' קלג: אמרו חז"ל בגמ' (מכות דף י ע"א) בתלמיד שגלה, (כלומר תלמיד שהרג בשוגג וגולה לערי מקלט), מגלין רבו עמו, שלא יבטל מלימודו. הגם שהרג נפש? מכל מקום דאגו חז"ל שלא יאבד, ודאגו על לימודיו, עד שחייבו לגלות את רבו לערי מקלט שלא יבטל מלימוד התורה.

המטרה היא שאותו תלמיד שרצח בשגגה "לא יאבד". עולמו של אותו תלמיד חרב עליו, ומצבו הנפשי הקשה בעקבות מה שארע, בודאי יכול להביא אותו לידי אבדון רוחני, חיים ללא טעם. תקנת חכמים היא שרבו דוקא, לא אדם זר, יעזור לו להשתקם במובן הרוחני, המוסרי והאמוני, ועל כן הרב גולה עמו ומלמדו תורה.

בהשוואה למאסר בבתי כלא ובבית סוהר הנהוג כיום כעונש על עבירה, מצביע הרב אליהו בקשי דורון, שו"ת בנין אב, חלק א עמ' ש, על ההבדל המהותי בין בית סוהר לבין עיר מקלט:

עיר המקלט אליה גולה הרוצח בשגגה, צריכה להיות עיר עם כל השירותים והצרכים החיוניים. הרוצח חי בה חיי רוח לכל דבר, מלבד ההסגר המוטל עליו בתוך העיר. האוכלוסיה ברובה צריכה להיות של אנשים ישרים, ועיר שרבו בה רוצחים אינה קולטת. בעיר צריכה להיות חברה בריאה וביניהם תלמידי חכמים היוצרים אורה נכונה של עיר תרבותית. העברייין הגר בעיר יכול להעביר אליה את משפחתו וקרובו. יסורי הגלות הם פיזיים אבל אין בהם עינוי נפש וגזילת חרותו של העברייין. עד כמה הקפידה התורה שהעונש לא יגזול את חירותו וחיי הפרטיים של העברייין, למדים אנו מההלכה הקובעת שרב שגלה מגלין רבו עמו, ותלמיד שגלה מגלין רבו עמו, שנאמר: "ונס אל אחת מן הערים האל וחיי" (דברים ד, מב), ומפרש הרמב"ם: "וחיי בעלי חכמה ומבקשיה בלא תלמוד כמיתה חשובין". עונש הגלות חמור מאד בעצם עקירתו של העברייין מסביבתו, ויש לדאוג שעונש זה יוגבל ביסורי הטלטול ולא בעינוי נפש שאם יש הגבלה בחירותו וחיייו של הגולה אסורה הגלות משום שנטילת תוכן חייו של העברייין, כמוה כנטילת חייו ממנו.

ב. מגלין רבו עמו- לא מן הכל זוכה אדם ללמוד

מדוע מגלים את רבו, יפתחו בעיר המקלט מסגרת בה ילמד הרוצח בשגגה תורה וחכמה? הריטב"א (מכות י ע"א) משיב:

ואע"פ שיש ישיבה בערי מקלט? שלא מן הכל אדם זוכה ללמוד כדאמרינן במס' ע"ז (י"ג א').

דברים דומים כותב הנמוקי יוסף (מכות ג ע"ב בדפי הרי"ף):

³ הרב חיים יעקב גולדוויכט, אסופת מערכות- מילי דאבות, חלק ה, עמ' רלא-רמא, כורך בין האמור במשנה באבות ד, יד: "הוי גולה למקום תורה", לבין גלות רוצח בשגגה. שגגת הריגת נפש נובעת ביסודה מזלזול בחיי אדם, כי זילות ערך החיים מביאה לידי חוסר זהירות, עד כדי פיקוח נפש. תכלית ישיבת הרוצח בעיר מקלט היא לספוג רוחב דעת תורה ומתוך כך לחזק את ההכרה בערך החיים, כי ערי המקלט שמשו בתי מדרש לתורה, ועל כן גם רבו גולה עמו, על מנת להתאים לרוצח את דרך לימוד התורה הטובה ביותר מבחינתו. ראה גם: שפת אמת, פרשת מסעי, שנת תרל"א ותרל"ד, ועוד.

ואע"פ שיש בעיר המקלט רב אחר שילמדנו? אפילו הכי, אותו שרגיל עמו עדיף טפי, שלא מן הכל זוכה אדם ללמוד.

הריטב"א והנמוקי יוסף מבססים את דבריהם על הגמ' בעבודה זרה יג ע"א ובעירובין מז ע"ב, שם נזכר הנימוק: "שלא מן הכל זוכה אדם ללמוד". הדיון שם הוא באשר למתן אפשרות לתלמיד לצאת לחו"ל ללמוד תורה ולהיטמא בטומאת ארץ העמים:

ומטמא ללמוד תורה ולישא אשה. אמר ר' יהודה: אימתי? בזמן שאין מוצא ללמוד, אבל בזמן שמוצא ללמוד - אינו מטמא. רבי יוסי אומר: אפילו בזמן שמוצא ללמוד - יטמא, לפי שאין אדם זוכה ללמוד מכל. אמר ר' יוסי: מעשה ביוסף הכהן שהלך אחר רבו לצידן ללמוד תורה. ואמר רבי יוחנן: הלכה כרבי יוסי.

ההנמקה היא על פי דברי ר' יוסי, המאפשר לצאת לחו"ל ללמוד תורה מרב מסוים דוקא, על אף שבארץ ישראל ישנם מלמדי תורה רבים.

"לא מן הכל זוכה אדם ללמוד", יכול להתפרש בכמה מובנים:

[א] דידקטי - צריכה להיות התאמה מלאה בין יכולת הקליטה וההרגלי הלמידה של התלמיד לבין הרב המלמד. כך מפרש רש"י בעירובין שם: "אין אדם זוכה ללמוד מכל מלמדיו, יש רב שמשנתו סדורה בפיו, ושונה לתלמידיו דרך קצרה".

[ב] התאמה נפשית רוחנית - נדרש שבין רב לתלמיד יהיה חיבור רוחני תואם, ושהרב ישפיע ויקרין על התלמיד מעוצמתו הרוחנית. כך הסביר הרב דוד בן זמרא, שו"ת רדב"ז חלק ג סימן תעב:

אין אדם לומד תורה אלא במקום שלבו חפץ (עבודה זרה יט ע"א). וטעמו של דבר, כי בהביט האדם אל מי שדעתו נוחה בו, נפשו מתעוררת אל הכוונה השלימה ודעתו מתרחבת ולבו שמח ונחה עליו אז רוח ה' כענין שאמרו בנבואה. עוד אמרו בספרי החכמה כי בהיות האדם מתכוון אל רבו ונותן אליו לבו תתקשר נפשו בנפשו ויחול עליו מהשפע אשר עליו ויהיה לו נפש יתירה וזה נקרא אצלם סוד העיבור בחיי שניהם. וזה הוא שנאמר: "והיו עיניך רואות את מורידך" וזהו "והתיצבו שם עמך ואצלתי מן הרוח". וכן התהלל רבינו הקדוש שאם היה רואה את פני רב, היה מגיע למדרגה עליונה, וכ"ש אם הרב מתכוין גם הוא, וקרא זה אל זה להשפיע וזה לקבל. ומשום הכי אמר ר' יוסי: לא מן הכל אדם זוכה ללמוד תורה.

הרדב"ז קושר את היחס הנפשי העמוק הנרקם בין רב ותלמיד, לגמרא בעבודה זרה יט ע"א, שם מובא:

אמר רבא: לעולם ילמוד אדם תורה במקום שלבו חפץ, שנאמר: "כי אם בתורת ה' חפצו".

במקום - מסגרת, רב ומורה מתאים, וכך התורה תהא חפצו.⁴ החיבור הפנימי בינו לבין רבו שלו דוקא, היא הדרך להחזירו ולשקמו.

הלכה זו, לפיה הרב - המחנך - המורה גולה לעיר המקלט על מנת ללמד ולהיות עם תלמידו שרצח בשגגה, בשל הנימוק: שלא מכל אדם זוכה ללמוד תורה, היא מחודשת בהיותה מטילה גם על הרב - המחנך - המורה, התחייבויות בשל כך.

הנימוקים: "לא מהכל זוכה אדם ללמוד", וכן: "אין אדם לומד אלא במקום שליבו חפץ", הדבר מאפשר לתלמיד לבחור את המסגרת והרב- המורה- המחנך המתאים לו. אלא שהרב, המורה

⁴ בגמ' שם גם נאמר: "אמר רבי: אין אדם לומד תורה אלא ממקום שלבו חפץ, שנאמר: 'כי אם בתורת ה' חפצו' ממקום הכונה לתכני הלימוד.

המחנך יכול שלא להסכים ללמד את התלמיד. כאן, היותו של הרב האישיות הטובה והמתאימה ביותר ללמד את הרוצח בשגגה, מחייבת אותו לגלות לעיר המקלט.⁵ נראה שאם יש לאותו תלמיד רוצח כמה רבנים ומורים שהם יכולים להשפיע עליו ולתקן את הליכותיו, נראה שהכל צריכים להיות שותפים ברמת שונות בשיקום אותו תלמיד.

ג. שלא ישנה אדם לתלמיד שאינו הגון- מידות, אחריות וערך חיי אדם

ר' זעירא מסיק מהלכה זו, לפיה הרב גולה עם תלמידו שרצח, לעיר המקלט:

מכאן שלא ישנה אדם לתלמיד שאינו הגון.

מה משמעות דבריו? מה הגדרתו של תלמיד שאינו הגון, במה זה בא לידי ביטוי? גם ללא הגדרה מדויקת, ברור שמדובר על תלמידים בעייתיים מסיבה כלשהי. האמנם אין ללמד תלמידים שאינם הגונים? אדרבה, דוקא תלמידים שאינם הגונים יש לטפל בהם טוב יותר? אם לא היה נכון ללמד את אותו תלמיד עד היום, מדוע רבו צריך לגלות אחריו לעיר המקלט ללמדו, הלא הסתבר שמה שהוא עשה עד היום לא היה נכון?

יתכן שרבו גולה עמו, גם משום שהרב לא נהג נכון עם אותו התלמיד עד אותו רצח. אם הרב היה נוהג אחרת עם אותו תלמיד, יתכן ואותו רצח בשגגה היה נמנע, וזאת על בסיס פרשנות הרמב"ם בהל' תלמוד תורה ד, א, על דרך ההתנהלות עם תלמיד שאינו הגון:

אין מלמדין תורה אלא לתלמיד הגון נאה במעשיו, או לתם, אבל אם היה הולך בדרך לא טובה, מחזירין אותו למוטב ומנהיגין אותו בדרך ישרה ובודקין אותו ואחר כך מכניסין אותו לבית המדרש ומלמדין אותו.

תלמיד שניכר עליו שמשחו לא תקין בהתנהגותו ובמידותיו, יש להתמקד בטיפול בזה, ורק לאחר שיהיה ניכר שחל שיפור משמעותי בהתנהגות ובמידות, אזי יש להחזירו למסגרת לימודית רגילה. הטעות של הרב היתה שהוא לימד, שהוא שינן עם אותו תלמיד, ולא החזירו לדרך הישר ולמוטב. "דרך ארץ קדמה לתורה". היה עליו לוותר בשלב זה על שינון ולימוד נוסף, ולהתמקד בבנין אישיותו של התלמיד במידות טובות ובדרך ארץ, ועל כך העיר ר' זעירא את הערתו: "מכאן שלא ישנה אדם לתלמיד שאינו הגון". כאומר, ראו את התוצאה העגומה של אותו תלמיד שלא טופל כראוי ע"י רבו, ועל כן גם רבו צריך לתקן את שלא עשה מלאכתו נאמנה, ועליו לגלות עם תלמידו לעיר המקלט, ולהחזירו עכשיו לדרך הטובה והישרה, בתנאי פתיחה גרועים יותר, לאחר שאותו תלמיד רצח בשגגה. עכשו הוא יעסוק איתו בחיים, בערכם וביחס אליהם.

הזכרנו כבר שלצערנו הדוגמא היותר שכיחה כיום לרצח בשגגה היא תאונות דרכים. כיום גם מקובל ללמוד נהיגה בגיל צעיר, בשלב בו הנהגים הצעירים עדין לומדים במסגרות חינוכיות. אמנם גם קודם לכן, מן הראוי לחנך ולמד על ערך הזהירות והשמירה על חיי אדם, אבל עוד יותר חשוב לעסוק בזה כשהתלמידים כבר נוהגים במכונית, ושכיחותם של תאונות הדרכים גבוהות לצערנו. על הרבנים, המחנכים והמורים ליטול אחריות על הכשרתם של הנהגים העתידיים,

⁵ מנימוק זה, לא יכולים גם הורים לחייב את ילדם ללמוד במקום שאיננו תואם לו, גם אם ישנן סכנות פיזיות במקום בו התלמיד מעונין ללמוד. ראה: הרב ישראל איסרליין, שו"ת תרומת הדשן חלק א סי' מ, ונפסק בשולחן ערוך יורה דעה סי' רמ, כו. רב לא יכול להשביע את תלמידו שלא יעזוב אותו. ראה: הרב דוד בן זמרה, שו"ת רדב"ז חלק ו סימן ב אלפים רטו. ר"מ בישיבה לקח קבוצת תלמידים איתו ופתח ישיבה אחרת. לא ניתן לכפות את התלמידים להשאר בישיבה הותיקה. ראה גם בפסקי דין רבניים חלק ז עמוד י (הרב אברהם אלקנה כהנא שפירא, מנחת אברהם, חלק א סימן ה), שם הכריעו מנימוק זה לאפשר לבן ללמוד במקום שליבו חפץ בניגוד לדעת אביו.

שיקפידו על חייהם ורכושם וכן על חיי אחרים ורכושם, על מדת הזהירות והסבלנות, על ערך קדושת החיים.

שיקום תלמיד שרצח בשגגה, משמש מודל לנדרש לעשות עם רוצחים בשגגה אחרים, במהלך שהותם בעיר המקלט. נדרש שיקום חינוכי רוחני בתחום המידות, להרגילם להתנהג בדרך טובה ואחראית, ולהתחשבות בזולת ובחיי אדם. במציאות ימינו ענישה של רוצחים בשגגה, למשל כאלה שהרגו אחרים בתאונת דרכים מתבטא לעיתים במאסר, שלילת רשיון נהיגה ופיצוי כספי. אין ספק שעונשים אלה מרתיעים ויש מקום להחמיר בהם עוד.⁶ אך כל אלה, לא מחוללים מהפך נפשי חינוכי ותודעתי אצל אותו שרצח וקיפד, בשגגה אמנם, את חייהם של אחרים. העונשים הללו אמנם מרתיעים ומפחידים, הם בבחינת "סור מרע", אבל אין בהם מספיק "עשה טוב", אלא אם כן נלווה לכל אילו, תהליך תודעתי עמוק, של שיקום ותיקון המידות, וכך ניתן לחזור עם כל הכאב והקושי לחיי חברה תקינים.⁷

כך הסביר הרב משה צבי נריה, נר למאור, עמ' 418 את ייעודה של עיר המקלט: המושג עיר מקלט בתורה איננו ענין של עונש לרוצח בשוגג, ייחוד עיר למאסר. מטרת ייחוד העיר היא ליצור מקום מנוחה לריכוז נפשי וחשבון נפש. לדעת כיצד הגיע הגולה הרוצח בשגגה עד לרציחת הנפש בשגגה "ושב ורפא לו" (ישעיהו ו, י) "ונס אל אחת מן הערים האל וחי" וחי חיים של אמת. המקלט הוא מקור חיים. ינוס מכל הטרדות, יברח מכל המפגיעים, יתחיל לחשב את דרכיו ואת מעשיו, וחי. ולכן נפסק בתלמוד "תלמיד שגלה מגלין רבו עימו וחי- עבד ליה מידי דתהוי ליה חיותא.

ד. רב שרצח בשגגה וגלה

יחסי ההדדיות בין רב לתלמיד הם גם כאשר הרב הוא זה שרצח בשגגה וגלה לעיר המקלט: אמר ר' יוחנן: הרב שגלה - מגלין ישיבתו עמו. בנוסח הירושלמי מכות ב, ו: מהו "וישב עמם" (יהושע כ, ד)? רבנן דקיסרין בשם רבי שילה: שאם היה תלמיד חכם עושים לו בית וועד. הרמב"ם הל' רוצח ז, א פוסק זאת להלכה, אך איננו מנמק את סיבתה כפי שהסביר מדוע תלמיד שגלה מגלים רבו עמו. הרב מנחם המאירי (מכות שם): "שאין לו חיים בלי ישיבה". דהיינו, כאן הדאגה היא לחיי הרוח של הרב, שאלמלי האפשרות ללמד, חיו אינם חיים. יתכן להסביר עוד, על פי האמור בהמשך הסוגיה:

⁶ ראה בדברי הרב יעוזר אריאל, "חוקי התנועה ופיצויים על תאונות", תחומין, יט (תשנ"ט), עמ' 258-270; הנ"ל, "פיצויים על תאונות ונזקים לרכב", קובץ הציונות הדתית (תשס"ב), עמ' 481-488, הכותב: "לפי דין תורה, העונש המגיע לנהג שדרס אדם למות הוא הגליה לעיר מקלט, בה עליו לשבת עד מות הכהן הגדול. אילו היה דין ערי מקלט נוהג בזמן הזה, נראה שחלק מהנהגים צריך היה לגלות, ובתנאי שפגיעתם היתה בשוגג. אולם הגלות איננה מכפרת על הממית בשוגג קרוב לפשיעה, במיוחד כשהתאונה נגרמת בפשיעה, כשהנהג התרשל בכללי הזהירות. על המדינה מוטל לפעול בכל האמצעים והעונשים העומדים לרשותה, כדי להרתיע את הנהגים, ולהענישם בעונשים ממושכים יותר, כגון: מאסר לשנים מרובות, בצירוף שלילת רשיון הנהיגה לכל החיים". ראה גם: הרב ברוך ישר, "קווים לחוקת תחבורה במדינת ישראל", בצומת התורה והמדינה, ג, עמ' 184-186, בפרק א סעיף ו כתב: מכיון: "שאין לך דבר שהקפידה עליו תורה יותר משפיקות דמים", ומכיון שהנהיגה במהירות מופרזת היא הסכנה היותר גדולה לחיי הנוסעים והעוברים ושבים, על הממשלה לתקן תקנות חמורות ולהעניש את הנהגים העוברים על התקנות הללו בכל חומר הדין".

⁷ על ערי המקלט כמודל לשיקום כיום, ראה עוד: הרב ד"ר איתמר ורהפטיג, "ערי מקלט בימינו", ממלכת כהנים וגוי קדוש, אלון שבות תשמ"ט, עמ' 263-275.

"ומי אהב בְּהֶמּוֹן לֹא תְבוּאָה" (קהלת ה, ט)... רבינא אמר: כל האוהב ללמד בהמוֹן - לו תבואה. והיינו דאמר רבי: הרבה תורה למדתי מרבתי, ומחבירי יותר מהם, ומתלמידי יותר מכולן.

לימוד תורה עם התלמידים, היא הדרך שתשיב את הרב חזרה למסלול חיים תקין. הקשר עם התלמידים, זהו הבסיס הנכון והמתאים לאדם במעמדו, שתקלה חמורה כזו בא על ידו. האמנם חובה על כל תלמידי ישיבתו של אותו רב, לגלות עימו בקביעות לעיר המקלט? הרב יוסף באב"ד, מנחת חינוך מצווה תי אות כד (הוצאת מכון ירושלים) כותב שהצורך להגלות את הרב עם ישיבתו, "זה אינו לעיכוב אלא למצוה".⁸ מדבריו ניתן ללמוד שהתלמידים יכולים גם שלא לגלות אחר הרב.⁹ הרב יעקב עטלינגר, ערוך לנר (מכות שם) כותב עוד: "התלמיד, אם לא רוצה ללמוד עוד אצל הרב הגולה אין צריך לגלות עמו... דהרי ברצונו תלי הדבר בכל עת להפרד ממנו". אך גם אם גלות אחר הרב היא איננה חובה, ההמלצה לתלמידים היא שלא לנתק את קשריהם עם הרב, אלא לבא לבקרו.

כשם שעל הרב מוטלת אחריות וחובה לגלות ברמה מסויימת אחר תלמידו שגלה, הלכה זו מטילה אחריות בכיוון הפוך על התלמידים כלפי הרב. התלמידים יכולים לסייע מאד בשיקומו הרוחני של הרב, בזמן גלותו בעיר המקלט.

סיכום

הליכת רב או רבנים - מחנכים, מורים אחר תלמיד שגלה, וכן הליכת תלמידים אחר רב, מחנך מורה שגלה, מלמדת על היחס המיוחד והמשמעותי שנרקם ביניהם. התלמיד לומד ומתעלה, וכן הרב מלמד ומתעלה אף הוא. כל אחד מביניהם הופך להיות חלק משמעותי מהאחר. הקשר בין רב לתלמיד הוא לא רק במה שקשור ליכולת של הרב ללמד את התלמיד, אלא גם ואולי בעיקר לקשר הנפשי הנרקם ביניהם ויכולתו של הרב לחזק ולתמוך בתלמיד בעת צרה ומצוקה, ולהחזירו עד כמה שניתן למעגל חיים תקין. ידוע הסיפור בגמ' בנדרים מ ע"א על "תלמיד אחד מתלמידי ר' עקיבא שחלה, לא נכנסו חכמים לבקרו, ונכנס ר' עקיבא לבקרו, ובשביל שכיבדו וריבצו לפניו חיה, אמר לו: רבי, החייתני! יצא ר' עקיבא ודרש: כל מי שאין מבקר חולים - כאילו שופך דמים". אמנם אין זה תקין שהתלמידים האחרים - החברים של אותו חולה לא באו לבקרו, ור' עקיבא, מורו של אותו תלמיד נכנס, וסידר לו את המקום בו הוא שכב. ר' עקיבא איננו רופא, והוא לא עסק ברפואתו, אלא נתן לו יחס טוב, ודאג לצרכיו הפיזיים, ועל כך אמר אותו תלמיד:

⁸ הרב דוד בן זמרא, שו"ת הרדב"ז חלק ב סי' תשעב, נשאל מה דינו של מלך שרצח בשגגה. לפיו, יש לפטור מלך שרצח בשגגה מללכת לעיר מקלט, על פי האמור בסוגייתנו: "דקי"ל הרב שגלה מגלין ישיבתו עמו, משום דכתיב: "וחי" עבד ליה דלחי. ואם היינו אומרים שהמלך יהיה גולה, צריך להגלות עמו כל עבדיו ופרשיו וסוסיו וכל מרכבתו וכל ישראל שהרי כולם עבדיו, כי היכי דלקיים ביה "וחי". וכיון דלא איפשר, לא מגלין ליה". על דברי הרדב"ז הללו כתב המנחת חינוך מצווה תי את שהבאנו בגוף המאמר, שאין דברי הרדב"ז נכונים, מפני שהצורך להגלות את הרב עם ישיבתו, זהו רק למצווה ולא לעיכובא. וכן, רק רב שרצח בשגגה מגלים את תלמידיו, ותלמיד שרצח בשגגה מגלים רבו עימו, וזהו. "וכי מי שהוא עשיר גדול ויש לו עבדים הרבה ומשמששים ושאר דברים, צריכים להגלות עמו כל עבדיו?". נוסף עוד להעיר על דברי הרדב"ז, שאכן ההנמקה: "וחי", הכוונה לחיי רוח, שהרב ישפיע על הליכותיו ויורה לתלמיד כיצד להיטיב את דרכיו, ואין ללמוד מכך על אישים אחרים כמו מלך או אדם עשיר שרצחו בשגגה, שיש להגלות עימם את כל רכושם ועבדיהם. הערה נוספת שההנמקה: "וחי" - עבד ליה מידי דהוי לי חיותא", נאמרה בסוגייתנו, רק ביחס לתלמיד שגלה שמגלים רבו עמו, ואף לא ביחס לרב שגלה, ושלא כמו שציטט הרדב"ז.

⁹ הרב יעקב ריישר, עיון יעקב (מכות כאן), רואה בגלות התלמידים אחר הרב מימד של עונש, על שלא בדקו אחריו, שמא אינו הגון. אין הם מתבטלים מלימודם, שהרי הם ילמדו בעיר המקלט.

"רבי, החייתני". מכאן יש ללמוד כמה נחוצה וחשובה נוכחות ותמיכה של רב- מורה -מחנך אצל תלמידו בשעת מצוקה, בעת אבלות וצער (פטירת קרוב משפחה- הורים, סב וכד'), וגם בשעת שמחה (בר מצוה, חתונה). הקשר בין רב לתלמיד הוא קשר של חיים, קשר נפשי, מעבר למסגרת הלימודית הפורמאלית.